

UIT DE DIEPTE

Serie Verzet en Overgave

Verzet en overgave: een woordenpaar met uitstraling. De titel ook van dat boek, waarin de brieven en aantekeningen van Dietrich Bonhoeffer uit de gevangenis zijn gebundeld. Ik herinner me dat ik het voor het eerst thuis in de kast zag staan en dat de titel mij als tiener direct aansprak. Er ging een appèl van uit, dat ik ook nu nog steeds voel. Een appèl dat mede daarom zo sterk is, omdat Bonhoeffer zelf de daad bij het woord voegde. De daad voegde bij deze woorden: verzet en overgave.

De taal krijgt bij Bonhoeffer lading, komt onder spanning te staan. Hij onderzoekt de taal van het geloof op zijn geloofwaardigheid — een geloofwaardigheid die hij juist in de gevangenis nodig heeft, maar die hij vanuit zijn cel ook meer dan ooit bevroegt. ‘Daarom’, schrijft Bonhoeffer, ‘moeten de vroegere woorden krachteloos worden en verstommen, en ons christen-zijn zal tegenwoordig slechts uit tweeërlei bestaan: bidden en het doen van gerechtigheid onder de mensen. Al het denken, spreken en organiseren terzake van het christendom moet herboren worden uit dit bidden en dit doen.’

Precies deze woorden draag ik al een tijd lang dicht bij me. Woorden die recht doen aan een fundamentele verlegenheid, maar zonder daarin te blijven hangen. Daarom, denk ik, bieden ze mij ook troost en houvast.

Bonhoeffer pleitte steeds meer voor een kerk die voor zichzelf geen ruimte vraagt, maar ruimte weet te maken voor anderen. De kerk kan alleen werkelijk kerk zijn als ze zich binnenstebuiten keert en met-ter-daad ‘kerk-voor-anderen’ wordt. Tegelijkertijd — zo benadrukt Bonhoeffer — heeft de kerk een geheim dat zij zorgvuldig dient te koesteren, te bewaren. Zonder dat geheim zou de kerk het niet volhouden en oplossen in de wereld. Het gebed maakt van dat geheim de kern uit. Geloofwaardig kerk-zijn zal slechts uit tweeërlei bestaan: bidden en het doen van gerechtigheid.

Toen we met het kerkasiel in de Bethelkapel begonnen, eind oktober 2018, toen deelden we het gevoel dat we als kerk op precies deze geloofwaardigheid werden aangesproken. Het besluit om die doorgaande kerkdienst te beginnen, namen we dan ook niet bepaald lichtvaardig. Integendeel, het viel ons eerder zwaar omdat we vreesden dat het een uitputtingsslag zou worden. We waren bezorgd dat we het niet lang genoeg zouden kunnen volhouden.

Wat we echter niet hadden voorzien was, hoe juist die doorgaande kerkdienst zich ontwikkelde als het vuur dat ons oprakelde en aangloeide, dat juist dat gebed de vlam bleek die ons brandend hield. We hadden niet durven dromen dat dit doorgaande bidden en zingen tot een kampvuur werd, waaromheen steeds meer mensen zich verzamelden. We hadden het gevoel dat we rond dit vuur als kerk opnieuw aan het licht kwamen. We ervoeren hoe onze woorden een lading kregen die ze anders niet hadden, hoe de taal urgentie kreeg en op spanning kwam. En op een bepaalde manier werd — in de woorden van Bonhoeffer — mijn geloof, ons geloof uit dit bidden en uit dit doen ook wel een beetje herboren.

In de lezing kwam het lied tot klinken, dat Jona vanuit de diepste diepten laat opstijgen tot de Levende God. ‘Uit de diepte roep ik jou.’ Jona is die kleine profeet die in grootheid ten onder dreigt te gaan. De mens die zich verzet tegen zijn missie naar Ninevé, die grote stad. En op zee is er dan eerst de grote wind, dan de grote storm en tenslotte de grote vis. Maar vanuit de buik van die grote vis zingt Jona zijn psalm. De ‘zanger in de hel’ – zo noemt Naastepad hem. De mens, die bidt wanneer en waar niemand meer bidt. En zijn bidden slaat steeds in zingen over. Het is hier dat de liturgie haar oorsprong heeft, niet omdat nood bidden leert maar omdat onze liederen en gebeden hier hun lading en hun betekenis krijgen. Vanuit de diepte.

Bij het kerkasiel in de Bethelkapel was het zo dat de doorgaande viering voor de overheid een voorwaarde was om het kerkasiel als zodanig ook te respecteren. Het kerkasiel bestaat bij de gratie van een oude wet, die de overheid verbiedt om een gebedshuis binnen te vallen wanneer een godsdienstoefening gaande is. Zo'n wetsartikel heeft oeroude wortels en getuigt van het wijze inzicht dat zelfs de macht en het recht ergens een grens hebben. Als wij zouden stoppen met zingen, zou de familie Tamrazyan worden opgepakt en uitgezet. Zoveel werd ons wel duidelijk te verstaan gegeven.

Het gevolg was dat ons bidden en zingen tijdens het kerkasiel daadwerkelijk een veilige ruimte schiep: een veilige ruimte in de kapel en een veilige ruimte in de tijd. De doorgaande viering creëerde een plaats, waar aan vreemdelingen veiligheid en vriendschap kon worden geboden. De doorgaande viering hield in elk geval voor een tijdje onze eigen grote dodelijke chaos buiten de deur. We vierden om zo te zeggen in de buik van het beest. Vanuit de diepte. Vanuit de diepte kregen ons bidden en zingen lading en betekenis, werden onze woorden op een nieuwe wijze werkelijk geloofwaardig.

Zouden we zo de kerk niet eigenlijk altijd wel willen ervaren? Dat als je verdrinkt in de oceaan van het leven, als alle rollers en brekers van het grote en het kleine wereldgebeuren over je heen rollen, dat je dan een toevlucht vindt bij een gemeenschap die weet hoe je moet bidden (want in de nood leer je dat niet). Dat er dan een gemeenschap is die bidt waar en wanneer niemand anders dat meer doet. Die dat bidden en zingen ook doorzet en volhoudt als niemand anders dat meer doorzet en volhoudt. Dat je daar ruimte krijgt en tijd: om op adem te komen, om mens te worden, om te worden herboren, te worden herschapen. Ik hoop van harte dat dat u soms overkomt! Mij overkwam het soms bij het kerkasiel, dat verzet en overgave samenvloeiden.

Wat mij hoop gaf en moed tijdens het kerkasiel, was de ervaring dat ons doorgaande gebed ruimte schiep en tijd. Alsof het gebed een uitspannel kan zijn, dat de macht van woest-en-ledig buiten kan houden. Het bemoedigt mij hoezeer dat bidden en zingen van Jona vanuit de diepte ruimte schept. Een liturgische ruimte, zoals de Midrasj het binnenste van de vis wel vergeleek met een grote synagoge. Maar ook ruimte voor een nieuw begin, voor vernieuwing vanuit de ommekeer, ruimte voor een nieuwe schepping.

Soms is het gebed vanuit de diepte een daad van verzet.

En als het dat is, schept het die ruimte: ademruimte, leefruimte, ruimte voor hoop en nieuw begin. Moeten we dan niet als kerk die diepte zoeken? Krijgt ons bidden en zingen niet bij uitstek betekenis vanuit die diepte, waarin wij mensen kunnen verzinken? Kan het zijn dat onze nieuwe woorden nieuwe kracht krijgen, als we ze spreken waar iedereen zwijgt, als we zingen waar geen hoop meer is?

*'Dan is dit de plaats, de plaats van het zien —
dit de tijd, de tijd om te zijn
dit de bron, de bron van de levende die mij ziet.'*

Derk Stegeman

We lezen: Jona 2: 1-11

Derk Stegeman is te bereiken via het LT: 'lt@dominicusamsterdam.nl' ('tav Derk Stegeman')